

Ochrana zdraví: čl. 31 Listiny

Zuzana Vikarská, zuzana.vikarska@law.muni.cz

Lidská práva a soudnictví 2026

osnova dnešní přednášky

ochrana zdraví jako koncept

- jedno ze sociálních práv (viz předchozí přednáška L. Vyhnánka, 30. 4. 2026)
- tři koncepty ve vzájemná tenzi: bezpečnost, solidarita, autonomie
- Výbor pro HSK práva: pozitivní závazky státu (AAAQ)

právní zakotvení ochrany zdraví; **zdraví × veřejné zdraví**

- ústavní pořádek (vč. ÚZB), MS-LP, zákonná úprava
- co je zdraví, resp. co nám právní řád vlastně garantuje?
- pojem veřejného zdraví, VZ jako důvod omezení jiných práv, povinné očkování

judikatura ÚS a ESLP: obecně i konkrétněji

- bezplatná zdravotní péče, výhrada zákona, očkování, pandemie
- test racionality (Listina) vs. test proporcionality (Úmluva)
- čl. 31 Listiny v řízení o ústavní stížnosti – praktické pro zkoušku (klauzuru)

ochrana zdraví jako koncept

tři koncepty ve vzájemné tenzi

bezpečnost

- veřejné zdraví, očkování, pandemie, paternalismus

solidarita

- veřejné zdravotnictví, veřejné pojištění, dostupnost, rovnost

autonomie

- informovaný souhlas, odmítnutí léčby, výběr léčby
- velké téma: ochrana zdraví jako proti-hodnota jiných garantovaných práv a svobod

pozitivní závazky státu k ochraně zdraví

- **Výbor pro H+S+K práva** (OSN, hlídá MPHSKP)
- statky a služby, které mají zajistit P na zdraví, musí být **AAAQ**:
 - **AVAILABILITY** – existující v dostatečném množství
 - **ACCESSIBILITY** – dostupnost pro všechny (fyz., ekon., inform.)
 - **ACCEPTABILITY** – přijatelnost pohledem etiky, důvěrnosti, etc.
 - **QUALITY** – co nejvyšší kvalita zdravotní péče (*lege artis*)
- Sofiina volba: 1 dítě s leukemií nebo 1 000 000 paralenů?

základní rámec pro přemýšlení

- **ochrana zdraví** jako povinnost státu, jako veřejný statek
- subjektivní právo: slabé, resp. velmi slabé
- v **negativním** závazku spíše čl. 6 či čl. 7 Listiny (život, autonomie)
- v **pozitivním** závazku jen velmi slabý přezkum (deference)
- velmi důležitá hodnota (možná i zcela na vrcholu chráněných hodnot, spolu se životem?), ale pozor, **není to právo absolutní**

Toto rozdělení převzal též Ústavní soud (Pl. ÚS 2/15, bod 81):

„Z práva na ochranu zdraví tak vyplývá celá řada pozitivních povinností státu (zejména organizačního charakteru), ať už jde o povinnosti prevenční, hygienické, kontrolní, či jiné (...). Primárním pozitivním závazkem státu je přijmout odpovídající legislativní úpravu, která dané právo zakotví a vytvoří nezbytný legislativní rámec pro jeho zajištění v praxi. Kromě toho z něj lze vyvodit také některé další závazky spočívající jednak v negativní povinnosti státu zdržet se zásahů do zdraví svých obyvatel, jednak v povinnosti státu chránit jednotlivce před takovými zásahy ze strany třetích osob.“

V některých starších nálezech Ústavní soud zdůrazňuje velkou důležitost tohoto práva společně s právem na život: *„práva na život a zdraví, tak jak jsou upravena v čl. 6 odst. 1 a čl. 31 Listiny základních práv a svobod, jsou absolutními základními právy a hodnotami“* (Pl. ÚS 51/06, Pl. ÚS 40/06, bod 54). Terminologicky nejde o nejšťastnější vyjádření, neboť ani u jednoho práva nejde o právo absolutní. Ústavní soud nicméně chtěl patrně tímto přívlastkem zdůraznit význam obou práv.

právní zakotvení ochrany zdraví

právní zakotvení ochrany zdraví v ČR

□ **ochrana zdraví:** čl. 31 Listiny, čl. 1 ÚZB (+ MS-LP)

□ ÚS: ochrana lidské svobody by postrádala smysl bez ochrany života, zdraví a životního prostředí (Pl. ÚS 7/17, bod 66)

čl. 31 LZPS *Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.*

čl. 1 ÚZB *Zajištění svrchovanosti a územní celistvosti České republiky, ochrana jejích demokratických základů a ochrana životů, **zdraví** a majetkových hodnot je základní povinností státu.*

právní zakotvení ochrany zdraví: MS-LP

- **MS-LP** jsou součástí ústavního pořádku + jsou konkrétnější!
- Evropská úmluva o lidských právech (čl. 8, čl. 2, čl. 3)
- Úmluva o lidských právech a biomedicíně (čl. 3)
 - *Smluvní strany, majíce na zřeteli zdravotní potřeby a dostupné zdroje, učiní odpovídající opatření, aby v rámci své jurisdikce zajistily rovnou dostupnost zdrav. péče patřičné kvality.*
- Mezinárodní pakt o hosp., soc. a kulturních právech (čl. 25)
- Evropská sociální charta (čl. 11 a 13)
- Úmluva o právech osob se zdrav. postižením
- + **Listina základních práv EU (čl. 35; pozor, není MS-LP)**

právní zakotvení ochrany zdraví

- **zákonná úprava** (srov. čl. 41/1 Listiny)
- zk. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví
- zk. 94/2021 Sb., o mimořádných opatřeních při epidemii COVID-19
- zk. 372/2011 Sb., o zdravotních službách
 - a zk. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách
 - a zk. 375/2022 Sb., o zdravotnických prostředcích
- zk. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění
 - zk. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně ČR
 - zk. 280/1992 Sb., o resortních, oborových, podnikových a dalších zdrav. pojišťovnách
 - zk. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění

co je „zdraví“?

- zkuste vymyslet vlastní definici „zdraví“
- WHO: „Zdraví je stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, nikoli jen nepřítomnost nemoci nebo vady.“ (preambule, 1946)
 - totéž: I. ÚS 2637/17 (služby sociální péče pro autistu, K. Šimáčková)
- co přesně nám čl. 31 Listiny vlastně garantuje?
- negativní vs. pozitivní závazky státu
 - negativní závazky**: spíše čl. 7 Listiny (tělesná integrita, inform. souhlas, autonomie)
 - pozitivní závazky**: 1. právní úprava, 2. organizace / procedura, 3. ochrana, 4. plnění

co je „veřejné zdraví“?

- zkuste vymyslet vlastní definici „veřejného zdraví“
- zk. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví:
„Veřejným zdravím je zdravotní stav obyvatelstva a jeho skupin. Tento zdravotní stav je určován souhrnem přírodních, životních a pracovních podmínek a způsobem života.“
- zdraví vs. veřejné zdraví: někdy stojí i v opozici!
- veřejné zdraví jako typický důvod omezení práv („legitimní cíl“)

ochrana VZ: povinné očkování

- viz III. ÚS 449/06, Pl. ÚS 19/14 (ústavnost § 46 zk. o ochraně VZ)
 - **povinné očkování** proti infekčním nemocem = opatření v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu veřejné bezpečnosti, zdraví a práv a svobod druhých; jako takové může být **přípustným omezením základních práv**, včetně práva na ochranu soukromí.
 - neodporuje ani Úmluvě o lidských právech a biomedicíně, která v **čl. 26** umožňuje omezit výkon práv a ochranných ustanovení v ní obsažených, pokud jsou taková omezení stanovena zákonem a nezbytná v demokratické společnosti v zájmu bezpečnosti veřejnosti, předcházení trestné činnosti, ochrany veřejného zdraví nebo ochrany práv a svobod jiných
- ESLP: ***Vavříčka proti České republice***, stížnost č. 47621/13
 - povinné očkování obstálo, ALE... (kontext, COVID, etc.)

judikatura ÚS a ESLP, vč. řízení o úst. stížnosti

Pindo Mulla proti Španělsku [2024, GC]

- rozsudek ESLP ze dne 17. 9. 2024, stížnost č. 15541/20
- odmítnutí krevní transfuze z důvodu vyznání (svědkyně Jehovova)

- **1**: týká se **čl. 8 Úmluvy**, který musíme číst **ve světle čl. 9**
- **2**: zásahem bylo jednání lékařů v madridské nemocnici
- **3+4**: legalita OK, cílem byla ochrana zdraví a života
- **5**: pokud nejsou pochybnosti o vůli pacienta → nelze zasáhnout; Španělsko přecenilo P na život a podcenilo autonomii pacientky
- **porušení čl. 8+9** jednomyslně, odškodnění 9:8 (€ 12.000)

čl. 31 v řízení o ústavní stížnosti? (1)

- II. ÚS 1703/24 – zastavení TS pro těžkou chorobu obviněného
 - ze zdravotních důvodů stěžovatel nebyl schopen účastnit se úkonů trestního řízení
 - věk 82 let, špatná prognóza, úkony TŘ jsou zcela ojedinělou stresovou situací
 - § 11/1 f) TŘ: *tr. stíhání nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno proti tomu, jehož těžká choroba trvale vylučuje jeho postavení před soud*
 - porušení: čl. 36/1 ve spojení s čl. 7 a čl. 31 (soudce zpravodaj Šámal)
 - ÚS: *„zásahem do zdraví, a tedy do tělesné a duševní integrity chráněné čl. 7 Listiny, je způsobení zranění, způsobení či zhoršení choroby, a to i choroby, resp. poruchy psychické, ale i pouhé způsobení bolesti (srov. nález sp. zn. II. ÚS 2379/08). Čl. 7 Listiny souvisí s právem na ochranu zdraví podle čl. 31 Listiny ve spojení s čl. 41 Listiny.“* (bod 33)
 - viz také II. ÚS 1112/25 (pokračování příběhu)

čl. 31 v řízení o ústavní stížnosti? (2)

- Pl. ÚS 14/24 – náhrada majetkové újmy sekundárních obětí
 - stěžovatelka vs. pojišťovna, náhrada majetkové újmy na zdraví (PTSD + těžká deprese) v důsledku dopravní nehody, při které zemřeli příbuzní stěžovatelky (snacha a 2 vnoučata), syn utrpěl těžká zranění a psychickou újmu ze ztráty rodiny
 - spor před obecnými soudy: příčinná souvislost mezi nehodou a újmou na zdraví
 - ÚS: „**Závazek státu zajistit ochranu zdraví jedince se projevuje mimo jiné i v soukromoprávní oblasti, a to zakotvením povinnosti škůdce nahradit poškozenému utrpěnou škodu na zdraví tak, aby poškozený disponoval dostatečnými fin. prostředky k podniknutí všech potřebných kroků za účelem obnovení zdraví, případně k vytvoření podmínek pro jeho důstojnou existenci, není-li plné obnovení zdraví možné.**“ (bod 25)
 - porušeno nejen právo na soudní ochranu (čl. 36/1), ale také právo na ochranu tělesné a duševní integrity (čl. 7/1) ve spojení s čl. 31 věty první Listiny

čl. 31 v řízení o ústavní stížnosti? (3)

□ II. ÚS 1238/21 – domácí porody (procesní aspekt)

- pozor, nešlo o posouzení samotných domácích porodů, pouze o procesní aspekt
- žalobkyní byla porodní asistentka, která chtěla, aby její klientky a budoucí klientky mohly vystoupit v řízení před krajským soudem jako osoby zúčastněné na řízení (§ 34/1 SŘS) a vysvětlit, jak budou poškozeny na svých právech (vč. čl. 31), pokud PA nedostane oprávnění vést domácí porody
- ÚS: *„Skutečnost, že stěžovatelky neměly ... možnost vyjádřit se v soudním řízení k jejich tvrzenému právu na soukromí, integritu a péči o zdraví a dostat na tyto své námitky věcnou odpověď, zasahuje do jejich **práva na spravedlivý proces podle čl. 38 odst. 2 Listiny** vzhledem k tomu, že neudělení oprávnění žalobkyni mělo potenciál zasáhnout do jejich práva na tělesnou integritu ve smyslu čl. 7 odst. 1 Listiny, práva na ochranu soukromí podle čl. 8 Úmluvy a **práva na ochranu zdraví podle čl. 31 Listiny.**“* (bod 59)

čl. 31 v řízení o ústavní stížnosti? (4)

- III. ÚS 1477/20 – právo na účinné vyšetřování (postup zdrav. zař.)
 - smrt mladého člověka (26 let) v důsledku septického šoku, stěžovatelem je jeho dědeček
 - Vsetínská nemocnice přijala pacienta s bolestmi břicha, diagnóza: obstrukce žlučových cest
 - pacient potřeboval ERCP, to však Vsetínská nemocnice neumí (to znalec potvrdil)
 - porušeno **právo na život** (čl. 6/1 Listiny a čl. 2 Úmluvy) **ve svém procesním aspektu**
 - pouze v odůvodnění nálezu se objevuje odkaz na čl. 31 Listiny, ve výroku nikoli
 - pokud nemocnice neumí sama nabídnout péči *lege artis* (např. nemá potřebné vybavení nebo personál), má povinnost najít jiné zařízení, které může péči *lege artis* nabídnout
 - ÚS: „*Tato povinnost měla být provedena důsledně, efektivně, bez výskytu závažných technických problémů, neboť jinak nelze léčebné možnosti nemocnice označit za souladné ani se základními právy dotčených osob podle čl. 6 odst. 1 a čl. 31 Listiny.*“ (bod 32)

čl. 31 v řízení o ústavní stížnosti? (5)

- II. ÚS 725/18 – očkovací povinnost a participační práva dítěte
 - neočkované dítě (12 let): matka očkovat nechce, otec ano
 - stěžovatelka se dovolává svobody svědomí (čl. 15+16 Listiny)
 - ÚS odkazuje na prejudikaturu k povinnému očkování
 - zákonná povinnost podrobit se očkování neplatí absolutně
 - **porušení práv nezletilé, participace na řízení, čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a čl. 38/2 Listiny**
 - ÚS: *„není vyloučeno, aby výhrada svědomí jednoho z rodičů vůči zákonné očkovací povinnosti byla úspěšně uplatněna i v situaci názorového sporu mezi rodiči ohledně očkování jejich dítěte; v takovém případě však bude nutno vážít svobodu svědomí rodiče oponujícího očkování (čl. 15 odst. 1 Listiny) nejen s **veřejným zájmem na ochraně zdraví**, ale také s totožnou svobodou svědomí druhého rodiče, při zohlednění, že právo na péči o dítě a jeho výchovu náleží oběma rodičům (čl. 32 odst. 4 Listiny).“* (bod 42)

starší judikatura Ústavního soudu

- PI. ÚS 35/95 – první větší nález k čl. 31 Listiny
 - ÚS zrušil několik podzákoných předpisů a zákonných zmocnění
 - **výhrada zákona** – viz čl. 4/2 Listiny; extrémně důležitá u sociálních práv!
 - *"nelze připustit, aby vymezení rozsahu výše poskytované zdravotní péče za plnou nebo částečnou úhradu byla ponechána na úpravě jiným než zákonným právním předpisům; tím by se sféra ochrany základních práv a svobod dostala pod pravomoc moci výkonné, která k takovým pravomocím není oprávněna."*
 - důležité konstatování k **limitům**: systém veřejného pojištění je „*limitován objemem veřejných prostředků*“, ALE **nelze říct**, že poskytovaná péče je podmíněna výsledky ekonomických aktivit zdravotních pojišťoven
- **další nálezy k výhradě zákona:**
 - PI. ÚS 36/05, PI. ÚS 19/13 (zajímavost: odklad vykonatelnosti), PI. ÚS 43/13 (lázně), PI. ÚS 19/16, **nikoli však PI. ÚS 19/14 (povinné očkování), viz dissent KŠim**

PI. ÚS 14/02 – ústavnost „nadstandardů“

- čl. 31 předpokládá péči kvalitní, plnohodnotnou a účinnou
- čl. 31 zakazuje přímé platby za poskytnutou péči
- zdravotní péči nelze dělit na levnější vs. kvalitnější
- rozdíl mezi standardní a nadstandardní péčí **nesmí** spočívat v rozdílech ve vhodnosti a účinnosti léčby

- viz také **PI. ÚS 36/11** – zrušení zákonné úpravy nadstandardů
 - ÚS byl relativně přísný ohledně výhrady zákona
 - poplatek za pobyt v nemocnici není zdravotní služba ale služba související

PI. ÚS 1/08 – regulační poplatky

- jádro práva na zdravotní péči = **system** veřejného zdravotního pojištění a jeho obligatornost (viz bod 106 nálezu)
- „*Esenciálním obsahem (**jádrem**) čl. 31 věty druhé Listiny je ústavní zakotvení obligatorního **systemu** veřejného zdravotního pojištění, který vybírá a kumuluje prostředky od jednotlivých subjektů (plátců), aby je mohl na základě principu solidarity přerozdělit a umožnit jejich čerpání potřebným, nemocným, chronikům. Ústavní garanci, na základě které se bezplatná zdravotní péče poskytuje, požívá pouze a jenom suma takto shromážděných prostředků.*“

PI. ÚS 3/15 – zdravotnické prostředky

- úhrada zdravotnických prostředků z pojištění
- ÚS zrušil mechanismus stanovování výše úhrady (zk. o VZP)
 - podzákoným předpisem nemůže dojít k zúžení nebo rozšíření obsahu sociálního práva; zde o rozsahu práva fakticky rozhodovala zdravotní pojišťovna → protiústavní (bod 122);
- další upřesnění, že jádrem práva v čl. 31 Listiny je *„bezplatné poskytnutí **zdravotní péče a zdravotních pomůcek** potřebných pro zlepšení nebo zachování zdravotního stavu [občanů] nebo zmírnění jejich utrpení, a to formou takového ošetření a léčby, jež odpovídají objektivně zjištěným potřebám a požadavkům náležité úrovně a lékařské **etiky**.“* (bod 101)

Pl. ÚS 43/17 – přístupnost léčiv. přípravků

- naplnění práva na bezplatnou zdravotní péči znamená nejen tu péči, ale i léčivé přípravky a zdravotnické prostředky, které k léčbě potřebují
- tyto přípravky musí být na českém trhu **reálně dostupné**

Test racionality vs. test proporcionality

TEST RACIONALITY	TEST PROPORCIONALITY
1. JÁDRO dotčeného práva: definice?	
2. Došlo k ZÁSAHU do jádra?	
↓↓↓ pokud ano ↓↓↓	↓↓↓ pokud ne ↓↓↓
3. Legitimní cíl + vhodnost?	1. Legitimní cíl + vhodnost?
4. Rozumnost? (tj. nikoliv nutně nejlepší, nejvhodnější, nejúčinnější či nejmoudřejší)	2. Nezbytnost? (tj. jinak to fakt nešlo)
	3. Proporcionalita v užším smyslu?

MUNI
LAW

zuzana.vikarska@law.muni.cz